

Вінницький торговельно-економічний інститут КНТЕУ
КОНЦЕПТУАЛЬНІ ПОЛОЖЕННЯ ТЕХНОЛОГІЇ НАВЧАННЯ
ІНОЗЕМНИХ МОВ СТУДЕНТІВ НЕЛІНГВІСТИЧНИХ ОСВІТНІХ
ЗАКЛАДІВ

У статті розглянуто концептуальні положення, дотримання яких сприяє ефективності процесу навчання іноземних мов студентів нелінгвістичних освітніх закладів.

Ключові слова: *концептуальні положення, комунікативний підхід, контекстний підхід, особистісно-орієнтований підхід, позитивний емоційний фон.*

Навчання іноземної мови є важливим засобом підготовки студентів до практичної професійної діяльності. Саме практична професійна спрямованість викладання є основною умовою виникнення домінуючого мотиву навчальної діяльності, що розуміється і приймається студентами. Важливо при цьому навчити студентів орієнтуватися в типових ситуаціях спілкування, в реаліях своєї країни та країни, мова якої вивчається, в іншомовній фаховій літературі, у типових професійних ситуаціях тощо.

Метою даної статті є розглянути концептуальні положення, дотримання яких дозволяє зробити процес навчання іноземних мов студентів нелінгвістичних освітніх закладів більш ефективним.

На основі методологічного принципу єдності свідомості та діяльності об'єктом навчання, згідно з О.О.Леонтьєвим, є мовленнєва діяльність, яка визначається автором як процес реалізації комунікативно-пізнавальної потреби в передачі думки та отриманні інформації, заповненні інформаційного вакууму, вербальному осмисленні дійсності [7].

Оскільки головною метою вивчення студентами іноземної мови є навчання їх спілкуванню, то одним з найважливіших концептуальних положень є формування в них мотивації мовленнєвої діяльності, в ході якої

виробляються комунікативні навички та усуваються психологічні бар'єри, що перешкоджають навчальному процесу. Виховні та розвивальні резерви іноземної мови як навчальної дисципліни найповніше розкриваються в умовах саме діяльнісного підходу, за якого на заняттях здійснюється взаємодія студентів з викладачем, в навчальних завданнях моделюються різноманітні аспекти діяльності людини, і передусім навчальної, що є етапом підготовки до діяльності трудової, професійної. Тобто процес навчання має бути організований таким чином, щоб він активізував запуск механізму особистісного розвитку студента. А це можливо за наявності таких педагогічних умов: створення особистісно стверджуючих ситуацій; перенесення спілкування в діалогічну площину; формування позитивних Я-образів; створення ситуацій гарантованого успіху; зміна позиції педагога стосовно студента [5].

Особистісно-орієнтоване навчання має реалізовуватися через діяльність, яка має не тільки зовнішні атрибути спільності, але й своїм внутрішнім змістом передбачає співробітництво, саморозвиток суб'єктів навчального процесу [9]. В якості “запускового механізму” або “енергетичного джерела” мовленнєвої діяльності виступає комунікативно-пізнавальна потреба. Проте реалізація її можлива лише, коли має місце поєднання її з умовами, що здатні задовольнити цю потребу. Однією з таких умов є наявність мовленнєвої ситуації. За такого поєднання в психіці людини виникає певний динамічний стан, що знаходить вираження у психологічній готовності до здійснення актів поведінки у відповідному напрямку. Орієнтовна діяльність, що здійснюється у процесі вирішення мовленнєвої ситуації і передбачає опору на іноземне мовлення, є основною метою практичної підготовки студентів з іноземної мови. Ця діяльність охоплює сприйняття ситуації, усвідомлення проблеми спілкування, вибір комунікативної мети, пошук вирішення проблеми в спілкуванні, досягнення комунікативної мети і результату. Останній є головним показником готовності студентів до практичної професійної діяльності засобами іноземної мови.

Формування та розвиток мовленнєвої компетентності студентів є метою комунікативного підходу навчання іноземних мов, що передбачає органічне поєднання свідомих та підсвідомих компонентів у процесі навчання іноземної мови, інакше кажучи, за такого підходу засвоєння правил оперування іншомовними моделями відбувається одночасно з оволодінням їхньою комунікативно-мовленнєвою функцією [8].

В межах комунікативного підходу з кінця ХХ століття досить активно використовуються методи, що об'єднують у собі комунікативні та пізнавальні (академічні) цілі. Серед основних характеристик цих методів визначають: рух від цілого до окремого; орієнтація занять на студента; цілеспрямованість, змістовність та спрямованість занять на досягнення соціальної взаємодії за наявності віри викладача в успіх своїх студентів, інтеграція мови та засвоєння її за допомогою знань з інших галузей наук.

В процесі навчання іншомовного спілкування викладач багато уваги приділяє розвитку мислення на матеріалі мови, якої навчає, оскільки володіння іноземною мовою «перебуває в непохитній єдності і безпосередньому зв'язку з процесом мислення» [2, с.13]. Мовлення виступає як зовнішнє звукове оформлення осмисленого. Мислительний процес – це і є процес мовлення, але мовлення внутрішнього, ніби спрямованого людиною на саму себе. За Л.С.Виготським, мовлення виконує дві функції – спілкування та мислення, одиницею обох цих функцій виступає значення слова. Комунікативне навчання іноземної мови значним чином збагачується, якщо розвивається абстрактне мовленнєве мислення. Абстрагування та узагальнення можуть передувати мовленнєвій діяльності, створюючи її лінгвістичну орієнтовну основу, а можуть слідувати за нею у вигляді систематизації і мовленнєвого осмислення мовного матеріалу. Системність мислення, що формується при цьому, виступає однією з сторін вдосконалення пізнавальних функцій психіки студентів, що вивчають іноземну мову [2].

З вищезазначеного випливає, що для успішного навчання іншомовного мовлення слід розвивати мислення студентів, що найкраще досягається через розв'язання проблемних ситуацій, оскільки вирішення проблеми вимагає від студентів самостійної здогадки, нерідко – творчого підходу, завдяки чому стимулюється й творче мислення.

На заняттях з іноземної мови мають створюватися умови для розвитку індивідуальних здібностей студентів. Це здійснюється у межах особистісно-орієнтованого підходу, ключовим положенням якого є сприйняття особистості як єдності психічних властивостей, що складають її індивідуальність, реалізується важливий психолого-педагогічний принцип, згідно з яким в процесі навчання враховуються індивідуальні особливості кожного суб'єкта навчальної діяльності. Цей підхід передбачає гнучкість у визначенні цілей, враховує особистісні інтереси тих, хто навчається, і створює передумови для більшої результативності навчання.

Доведено, що навчання має узгоджуватися з рівнем розвитку та особливостями того, кого навчають. “Визначення рівня розвитку та його ставлення до можливостей навчання є безперечним та основним фактом, від якого ми можемо відштовхуватися як від безсумнівного” (Л.С.Виготський) [2]. При цьому обов'язково слід враховувати той факт, що в структурі психічної діяльності суб'єкта навчання поряд з актуальними особливостями присутній також компонент потенційного або резервного, що за певної організації навчальної діяльності актуалізується та значно оптимізує процес навчання.

Використання у навчанні іноземних мов неусвідомлених резервних можливостей особистості передбачає ознайомлення студентів також з основами сугестивного методу, запропонованого Г.Лозановим. Відповідно до цього методу в процесі експериментального навчання мають створюватися сприятливі умови для оволодіння студентами усним мовленням шляхом усунення багатьох психологічних бар'єрів, що виникають в ситуаціях навчання; більшої уваги слід надавати зв'язку навчального процесу з

особистими інтересами та мотивами тих, хто навчається; між викладачем та студентами мають встановлюватися і підтримуватися довірливі стосунки, що сприятимуть успішній мовленнєвій взаємодії; навчальний процес має бути зреалізований у двох планах — свідомому та підсвідомому, що дасть оптимальний результат; засвоєння мовного матеріалу має відбуватися в атмосфері гри, перевтілення, з використанням мови та рухів, що допомагає переключати увагу студентів з форми на власне процес спілкування; у центрі уваги – усномовленнєва комунікація та збагачення вокабуляру. Хоча цей метод має певні недоліки, однією з найважливіших його переваг є сприяння усуненню психотравмуючих факторів (скутості, побоювання можливих помилок, некомунікабельності, труднощів у подоланні стереотипів рідної мови та «мовного бар'єру» іноземної), що досягається завдяки безпосередньому навіювальному впливу викладача на тих, кого він навчає і хто в цей час перебуває у стані «псевдо-пасивності». Такий вплив створює сприятливі передумови для організації іншомовного мовленнєвого спілкування і допомагає розкрити резервні можливості студентів щодо запам'ятовування значного обсягу навчального матеріалу.

Отже, за умови належної організації навчальної діяльності студентів на заняттях з іноземної мови та їхньої самостійної навчальної роботи цілком реально задіювати резерви розвитку їхніх особистісних можливостей. При чому цей розвиток стане системним, оскільки одні можливості підкріплюватимуться іншими, залежатимуть від них і в своїй сукупності дадуть новий рівень розвитку мотивації особистості студента.

Як відомо, в навчальному процесі все менш актуальними стають такі навчальні мовленнєві дії, які не характеризуються принаймні умовною комунікативністю. Більше уваги слід надавати груповій роботі над матеріалом різного змісту, завдяки якій кожен учасник групи одержує можливість виконувати посильні функції. Виконання такої роботи є підготовкою студентів до реальної комунікації, до обміну інформацією з іншими групами, що працюють з іншими текстами, до оціночних суджень з

приводу прочитаного та почутого від інших. За умови правильної організації така робота сприяє розвитку мовленнєвої мотивації, вдосконалює навчальні та комунікативні уміння.

Реалізації особистісно-орієнтованого підходу суттєво сприяє використання проектної методики, що має значну спрямованість на створення реального мовленнєвого і часто немовленнєвого – матеріального – продукту, дозволяє поєднувати самостійну індивідуальну роботу з груповою і колективною, забезпечує вихід мовленнєвої діяльності в інші види діяльності (наприклад, в трудову), стимулює самостійний пошук студентами потрібної інформації, вимагає розвитку творчої фантазії для оригінальної організації знайденої інформації і ефектного представлення її іншим. Використання методу проектів передбачає активізацію всіх сторін особистості студента: його інтелектуальної сфери, типологічних особливостей, рис характеру (цілеспрямованості, допитливості, толерантності тощо), його комунікативних умінь, сфери його почуттів та емоцій [1].

Одним з важливих засобів покращення процесу навчання іншомовному мовленню має стати включення у нього пізнавальної діяльності особливого типу, яка передбачала б творчу, інтелектуальну активність студентів і в результаті якої б створювалась орієнтовна основа мовленнєвих вчинків і розв'язувались загальнорозвивальні задачі [4].

Запам'ятовування матеріалу під час навчання іншомовної комунікації стане більш ефективним, якщо вдасться створити в студентів мотивацію участі в навчальному іншомовному спілкуванні. Така мотивація природна для етапів синтезу, де увагу зосереджено на змісті висловлювань, а не на їх формі. У цьому випадку, зрозуміло, потрібно вести мову про мимовільне запам'ятовування навчальної інформації. Воно не тільки полегшує засвоєння матеріалу, але і забезпечує іншу, вищу якість самих знань [3]. Оскільки мнемічна функція керує образом об'єкта, можна

стверджувати, що залучення резервів пам'яті (перш за все мимовільної) залежить від організації навчального матеріалу і роботи з оволодіння ним. Немає такого матеріалу, по відношенню до якого неможливо було б організувати діяльність, яка забезпечувала б оптимальний ефект мимовільного запам'ятовування. Останнє може бути досягнуто завдяки мимовільній увазі, яка породжується образом об'єкту діяльності і механізму імпринтингу. Для того, щоб відбувся імпринтинг, потрібно, щоб належне для запам'ятовування відповідало внутрішній потребі та негайно підкріплювалось її задоволенням. Крім того, запам'ятовування значно більшого обсягу навчального матеріалу можливе внаслідок навчального впливу не тільки на рівні, який контролюється свідомістю, але і на рівні зниженого контролю свідомості [3].

Крім того, стимуляція мимовільної уваги забезпечується організацією навчального процесу таким чином, щоб він якомога більше, активніше ґрунтувався на різноманітних відчуттях. Взаємодія відчуттів, що викликані реальним досвідом студентів, обумовлює оперативне переведення інформації на рівень підсвідомого, де її засвоєння здійснюється більш ефективно. У тих, кого навчають, активізується множина одночасних перцепцій, а стимули різної природи значно посилюють один одного, сприяючи зміцненню бази сприйняття та закріплення інформації.

Важливим концептуальним положенням запропонованої технології навчання іноземної мови є створення привабливої «позитивно-емоціогенної» атмосфери на занятті, що забезпечить зняття психологічних бар'єрів, які, в свою чергу, можуть бути викликані нездатністю до операцій мовленнєвого оформлення на інтуїтивному рівні при спонтанному усному мовленні, бо, як відомо, психологічні бар'єри створюються переважно штучно, хоча в їх основі лежить цілком природне бажання студента не допустити помилки або виправити її. Навчання спілкуванню має передбачати заходи, що спрямовані на звільнення від страху помилок під час набуття іншомовного мовленнєвого досвіду, на усвідомлення студентами корисності та результативності їхніх

зусиль, відчуття задоволення від досягнутих результатів. Помилки мають розглядатися як закономірні і неминучі, а не як зло, що підлягає виправленню. Таке ставлення до помилок дозволяє досягти свободи у спілкуванні, що перешкоджає виникненню психологічної напруги і сприяє швидшому «запуску мовленнєвого механізму».

При організації навчання іноземної мови важливим є врахування того факту, що мовлення тісно пов'язане з почуттями та емоціями, без яких просто не існує живого усного спілкування. Отже, зміст навчального матеріалу, його виклад та засвоєння мають викликати та супроводжуватись позитивними емоціями і переживаннями. Проте не слід забувати, що посправжньому емоційно забарвленим пояснення має ставати тоді, коли йдеться про найбільш важливе і суттєве, оскільки «суцільний потік емоцій» не дає бажаного результату, а навпаки, навіть втомлює слухачів [6].

Висновки. Змодельована з урахуванням цих концептуальних положень технологія навчання студентів іноземної мови зробить заняття моментом задоволення і радості, слугуватиме надійною основою розвитку мотивації мовленнєвих вчинків, формування стійких інтересів та сприятиме підтриманню досягнутого рівня мотивації навчання.

Використана література:

1. *Васильев В.* Проектно-исследовательская технология: Развитие мотивации // Народное образование. – 2000. - №9. – С.177-180.
2. *Выготский Л.С.* Мышление и речь: Психологические исследования / Г.Н. Шелогурова. – М.: Лабиринт, 1996. – 416с.
3. *Гальперин П.Я.* Психология мышления и учение о поэтапном формировании умственных действий // Исследования мышления в советской психологии. – М.: Наука, 1966. – С. 36 – 67.
4. *Гапоненко Л. П.* Комуникативна мотивація як показник готовності студентів до іншомовного спілкування // Теорія і практика педагогічного процесу: Зб. наук. пр. — Х., 2000. — С.33–38.

5. *Давыдов М.А.* Деятельностная методика обучения иностранным языкам. – М.: Высш.шк., 1990. – 176 с.
6. *Комарова Э.П., Трегубова Е.Н.* Эмоциональный фактор: понятие, роль и формы интеграции в целостном обучении иностранному языку // Иностр. яз. в шк. – 2000. – № 6. – С. 11-15.
7. *Леонтьев А.Н.* Деятельность. Сознание. Личность. – М.: Политиздат, 1975. – 304 с.
8. *Пассов Е.И.* /Коммуникативный метод обучения иноязычному говорению. – М.: Просвещение, 1991. – 223 с.
9. *Якиманская И.С.* Личностно-ориентированное обучение в современной школе. – М.: Сентябрь, 1996. – 96с. – // Директор школы. – Библиогр.: С.95.

МАЛИНКА Е.А. Концептуальные положения обучения иностранным языкам студентов нелингвистических учебных заведений.

В статье рассмотрены концептуальные положения, придерживание которых позволяет сделать процесс обучения иностранным языкам студентов нелингвистических учебных заведений более эффективным.

Ключові слова: *концептуальные положения, коммуникативный подход, контекстный подход, личностно-ориентированный подход, позитивный эмоциональный фон.*

MALINKA O.O. Conceptual ideas of teaching students of nonlinguistic educational institutions foreign languages.

In the article there are considered the conceptual ideas which help make the process of foreign languages teaching more effective for students of nonlinguistic educational institutions.

Key words: *conceptual ideas, communicative approach, context approach, person-centered approach, positive emotional background.*